

*Проф. др Алексеј Тимофејев, научни саветник*

Институт за новију историју Србије УДК271.222(470)(497.1 Београд),,1944/1954”

Филозофски факултет Универзитета у Београду

atimofej@f.bg.ac.rs

Оригинални научни рад

Примљено 28. март 2023.

Одобрено 4. новембар 2023.

## Најтежа деценија у животу руске православне заједнице у Београду (1944–1954)

*АПСТРАКТУМ: У раду се анализира живот руске православне заједнице у Београду од одласка из земље Архијерејског синода Руске православне цркве (заграничне) у септембру 1944. до преласка у надлежност Српске православне цркве у мају 1955. Радило се о релативно бројној и разгранатој заједници која је била углавном концентрисана у Србији. Детаљни подаци о животу ове заједнице постоје у грађи Архива Југославије у фонду Савезне комисије за верска питања.*

**КЉУЧНЕ РЕЧИ:** *Руси у Србији, Српска православна црква, Руска православна црква, конфликт ИБ.*

Руски православни верници почели су да долазе у Београд након ослобођења града, у јесен 1918, међутим, њихов основни талас је стигао 1920, и у јесен те године почела је да фактички функционише руска београдска црквена заједница.<sup>1</sup> Прво руско богослужење обављено је 7/20. септембра 1920, а од новембра 1920. почела је да делује према стандардном парохијском уставу РПЦ.<sup>2</sup> На челу ове заједнице све до своје смрти био је руски прота Петар Беловидов (1869–1940), који је уједно био регент црквеног хора и наставник веронауке у Првој руско-српској гимназији у Београду. На почетку, литургије су биле вођене у малој сали руске трпезарије, а од новембра 1920. у великој сали Треће мушке гимназије (Његошева 15). Од маја 1922. руска црквена оп-

1 Мирослав Јовановић, „Свештеник и друштво: ето паролe – Руска православна загранична црква на Балкану 1920–1940”, *Токови историје*, 3–4 (2005), 67–100.

2 *Беломиграција у Југославији*, 1918–1941, књига II, Београд 1955, 106–111; Михаил Шкаровский, „Возникновение РПЦЗ и религиозная жизнь эмигрантов в Югославии”, *Христианское чтение*, 4 (2012), 106–193.

штина преместила је богослужења у гробљанску капелу код већ затвореног Ташмајданског гробља поред старе Цркве Светог Марка. У исто време била је формализована и парохијска заједница путем отварања парохијске књиге у коју су се слободно уписали београдски Руси. Црквеном општином руководила је посебна управа у коју су улазили старешина цркве, парохијски савет и црквени тотор. Ова управа бавила се, поред економских питања, и питањима добротворства, црквене просвете и одржавањем руских парцела на гробљу. С временом, сваки од тих правца добио је посебан одсек у управи уз посебну управу од неколико чланова у сваком одсеку. Касније слични начин самоорганизације „одоздо” живота православне руске заједнице успешно се завршио у истом или донекле смањеном облику у другим местима, где су почеле да раде руске парохије – у Војводини и широм Краљевине СХС. Према свештенику Цркве Свете Тројице на Ташмајдану Војиславу Некљудову (1899–1949), руска православна заједница у Краљевини Југославији имала је 1939, осим Београда, парохије још у седам градова: парохијалну цркву у Земуну, у Панчеву (храм руске болнице који је уједно вршио функцију руске парохијалне цркве), у Петровграду, у Белој Цркви (парохијални храм, и цркве Девојачког института и Кадетског корпуса), у Новом Саду (у архијерејском дому), у Сарајеву и, најмању, парохију у Цриквеници. Руске заједнице у другим насељима широм Краљевине су поводом већих свечаности повремено позивале путујуће руске свештенике и организовале руске црквене хоровае који су учествовали у животу локалних храмова СПЦ.<sup>3</sup> Паралелно са овим процесом одвијала се формализација живота хијерархије руске православне заједнице у Краљевини СХС који је био започет одлуком Светог Архијерејског синода СПЦ – даље АС СПЦ од 18/31. августа 1921. Захваљујући овој одлуци, Краљевина СХС претворила се у центар Руске православне цркве (заграничне) – даље РПЦ (з). У правном смислу, РПЦ (з) је почела да ради од Руског заграничног црквеног сабора окупљеног у Сремским Карловцима 21. новембра / 3. децембра 1921, када је била формирана Виша руска црквена управа (ВРЦУ) под вођством бившег митрополита кијевског Антонија Храповицког (1863–1936). ВРЦУ је имала у свом саставу Архијерејски синод – даље АС РПЦ (з) – и Виши црквени савет, и бавио се организацијом руског црквеног живота свуда ван граница совјетске Русије. До тридесетих година де факто и до почетка Другог светског рата де јуре високи хијерархи РПЦ (з) у Краљевини су живели у Сремским Карловцима. Након смрти митрополита Антонија (Храповицког) њега је сменио митрополит Анастасиј (Грибановски, 1873–

3 Владислав Некљудов, „Церковная жизнь русских в Югославии”, *Часовой*, 236–237 (1939), 10–13; Михаил Шкаровский, „Русская церковная эмиграция в Югославии: 1920–1930-е годы”, *Новый журнал*, 259 (2010); АЈ, фонд 144, 11-197, 1.

1965), који је 1938. пребацио седиште АС РПЦ (з) у Београд.<sup>4</sup> С временом су се скућили у посебној згради у позадини Руског дома императора Николаја II.<sup>5</sup> Живот руске православне заједнице у Београду одвијао се уз повећавање броја руског становништва које је достигло највећу бројност (услед прилива из унутрашњости) за време Другог светског рата.

У августу 1941. у Београду било је пописано 11.133 Руса свих узраста и држављанстава (укључујућу децу и поданике Краљевине Југославије), а укупни број свих Руса у Србији (одраслих и деце, руских поданика са Нансеновим пасошима и лица са југословенским пасошем која су се одлучила да се пријаве) био је нешто изнад двадесет једне хиљаде<sup>6</sup>. У другим деловима Југославије живело је још десетак хиљада руских емиграната. Наравно, ова концентрација Руса у Београду водила је томе да је дошло до повећавања руских прихода у главном граду земље. Интересантан догађај у Београду се десио након варварске одлуке большевичких власти да сруше историјску Иверску капелу из 1669. која је стајала на улазу на Црвени трг. Емигранти су одлучили да направе тачну копију ове грађевине 1931. године на руској парцели Новог гробља, да послужи као гробљанска капела.<sup>7</sup> У близини деловало је још неколико руских прихода: руски свештеници су добили на употребу стару Контумацку капелу Светог арханђела Михаила и Гаврила, у Земунском парку, црквене заједнице имали су Српско-руско гимназија у зидинама Руског дома (Покрова Пресвете Богородице) и Дом за малаксале, старце и инвалиде на Сењаку у улици К. Главинића 4, где је током рата деловала кућна црква Светог цара Лазара и Светог вмч. победоносца Георгија, а служио је Сергиј Ноаров (1881–195?). У Београд се уз игуманију Нину (Косаковску, 1874–1949) евакуисала женска Леснинска монашка заједница која је до 1942. живела у манастиру Ново Хопово на Фрушкој гори. Мало пре тога, крајем 1941, из манастира Тумане на Дунаву избегло је због „шумске хајдучије” десетак руских монаха под вођством игумана Луке (Родионова, 1901–195?). Са њима из источне Србије спасавало је „живу главу од нереда” и неколико руских монахиња из манастира Нимник. У Земуну су се скрасили у две куће које им је уступио свештенички син и питамац Самарске богословије, истакнути руски лекар Сергеј Софотеров (1879–1879). Ипак, најбројнији центар руске православне заједнице у Београду остајала је Црква свете Тројице иза величанствене Цркве Светог Марка. Крајем немачке окупације руски еписко-

4 Алексей Арсенев, *Русская эмиграция в Сремских Карловцах*, Сремские Карловцы, 2008, 59.

5 *Русский бюллетень*, 10 (1941), 8.

6 *Русский бюллетень*, 8 (1941), 5.

7 Владислав Маевский, *Иверская Богоматерь на Афоне, в Москве и Белграде: (историко-догматический эскиз)*, Белград 1932.

пи су одлучили да напусте земљу, плашећи се доласка Црвене армије, што су и урадили 7. септембра 1944.<sup>8</sup>

Одлука дела пастве и београдског свештенства да остану у Београду без обзира на надирање „црвених”, са којима су се борили у Грађанском рату и од кога су бежали у емиграцију, није био случајан. Секретар патријарха Варнаве Владимир Мајевски (1893–1975) сматрао је да је у редовима црквено-њака Свете Тројице било „такзованих ’левичара’ и ’совјетских патриота’... [који су сматрали – А. Т.], да се не сме ратовати са большевцима, јер интереси совјетске власти... се поклапају са интересима Русије. Ови групу су... предводила двојица свештеника: протојереј Ј. Сокаљ (1883–1965) и протојереј В. Некљудов”.<sup>9</sup> Још 1938. свештеник В. Некљудов је прелепио папиром слику Николаја II у руској Иверској капели на Новом гробљу. Ову слику у облику иконе су тамо сатвили руски монархисти, опонашајући сличан гест епископа Николаја (Велимировића, 1881–1956).<sup>10</sup> За време рата свештеници Ј. Сокаљ и В. Некљудов су неколико пута окупљали народ код Цркве Свете Тројице и наговарали паству да не иде у Руски корпус и да се не боји комуниста, јер „большевика више нема, остали су само Руси”. „Оба ова свештеника... за време офанзиве совјетских трупа су наговорила велики део пастве да остане у Београду”.<sup>11</sup> Тешко је да су стварно свештеници били „просовјетски расположени”, већ су негативно гледали на немачки нацизам. Предратни став овог дела свештенства веома добро је презентован у свечаном говору свештеника Земунске цркве протојереја Виталија Лепоринског (1871–1959) на окупљању братства Светог Владимира 8. јануара 1940. Јавно је рекао: „Не о уништењу комунизма се брине Хитлер и не о успостављању Велике Русије, већ о томе како да њу одвоји од мора Балтичког, Црног и Азовског, а заробивши њене најбоље морске портове, да њу заувек претвори у поданика Немачке... Немци су исписали масу књига набројавајући богатства Русије. Њихова стална машта је да завладају овим богатствима. Овим маштама и плановима о освајању Русије препун је и Хитлеров најпознатији спис *Моја борба*”. Овај његов говор изазвао је жучну полемику са земунским свештеником Васили-

8 Михаил Шкаровский, *Русская Церковь и Третий рейх*, Москва 2010; Михаил Шкаровский, „Духовенство Русского корпуса в Югославии в 1941–1945 годах”, *Вестник церковной истории*, 1 (2008); Андреј Тарасјев, „Руски црквени хорови и хоровање у Београду : (1920–1970)”, *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*, 55 (2016), 107–128.

9 Владислав Маевский, *Русские в Югославии. Взаимоотношения России и Сербии*, т. 2, Нью-Йорк 1966, 275.

10 Исто, 274; Виктор Косик, *Русская церковь в Югославии (1920–1940-е гг. XX в.)*, Москва 2000, 129.

11 Михаил Скородумов, „История возникновения Русского Корпуса в Сербии”, *Русский корпус на Балканах во время II Великой войны: 1941–1945: Воспоминания соратников и документы*. Сб. 2, Санкт-Петербург 1999, 43–54.

јем Шурланом (1888–?) који је „желио да му народ живи с Немцима у љубави и пријатељству”.<sup>12</sup> Ово је било тим маркантније јер је касније В. Шурлан кренуо путем сарадње не само са А. Хитлером већ и са А. Павелићем.<sup>13</sup> Полазећи од овога, непријатељства према нацистима, екстремним монархистима и другим десничарима у редовима још пре Другог светског рата испољавао је део руске емиграције.

У Архиву Југославије у фонду Савезне комисије за верска питања (бр. 144), у фасцикли 11, јединица описа 197, налази се један веома занимљив документ који осликава даљи развој догађаја услед кога је руска црквена заједница у Србији за непуних годину дана направила широку еволуцију: од дела РПЦ (з) до дела СПЦ, у део сестринске РПЦ (МП). Извештај је саставио проф. др Викентиј Флоријанович Фрадински (1892–1961), професор Катедре опште историје цркве Богословског факултета Београдског универзитета. Био је једини Рус који је успео и да дипломира и да постане професор на Београдском универзитету. За време рата, са још петорицом непожељних професора Православног богословског факултета, био је избачен из службе 1942. Вратио се на факултет 1945. и био је пензионисан 1954. одлуком АС СПЦ. Враћен је да предаје тек 1959. као хонорарни професор, звање које је сачувао све до своје смрти 1961.<sup>14</sup>

Створена одлуком АС РПЦ (з), аутономна православна заједница у саставу РПЦ (з) била је укинута скоро одмах након стварања. На дан одласка челници РПЦ (з) оставили су преосталим у земљи свештеницима свој указ о начину управљања црквом, у коју сврху је морао да се формира посебни епископски савет (у чијем саставу није било ниједног епископа). У Руски епископски савет улазили су свештеници Цркве Свете Тројице – Јован Сокаљ, Виталиј Тарасјев (1901–1974), Владимир Мошин (1894–1987) и секретар – Викентиј Фрадински. Фактички, заједница је прешла под управу најстаријег у земљи свештеника – протојереја Јована Сокаља који је стајао на челу Парохије Свете Тројице на Ташмајдану од 1940. Уочивши неправилности које могу да настану из овог за цркву неприродног стања ствари, црквени суд православне Архиепископије београдско-карловачке обратио се старешини Цркве Свете Тројице 12. септембра 1944. актом бр. 5.365 са упитом ко и у чије име управља тим храмом. Постало је јасно да митрополит Јосиф неће

12 Музеј града Београда, ЗиБ 1918–1941, И2-1-2164, Плакат „Как уничтожить коммунизм в России и спасти её”, 8 января 1940.

13 Радован Пилиповић, „Момчило Ђујић и Василије Шурлан – два антипода у свештеничким мантијама”, *Гласник Удружења архивских радника Републике Српске*, 3 (2011), 339–356

14 Владислав Пузовић, „Викентије Флоријанович Фрадински – историчар Цркве”, *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати. Зборник радова*, 13 (2013), 105–116

да трпи даље постојање руске црквене заједнице на каноничном подручју СПЦ. У насталим околностима чланови руског Епископског савеза донели су на својој седници 18. септембра 1945. одлуку да замоле за покровитељство АС СПЦ. Са овом молбом се прота Ј. Сокаљ 19. септембра 1944. обратио АС СПЦ. АС СПЦ је на својој седници 23. септембра 1944. донео одлуку бр. 1.428 којом је пристао да Епископски савет и парохијални савет Храма Свете Тројице и даље управља руском црквеном заједницом у Србији, „привремено преузме под своје покровитељство” Епископски савет, а за послове које треба да се решавају са ауторитетом епископа био је одређен епископ Владимир (Рајић, 1882–1956), питомац Московске духовне академије и владика мукачевско-прашовски, који је због фактичког стања у источном делу некадашње Чехословачке 1945–1947. управљао Рашко-призренском епархијом. У вези са овом одлуком, руска црква у Београду крајем септембра (!) 1944. обратила се митрополиту Јосифу (Цвијовићу, 1878–1957) са молбом да их благослови да се за време богослужења спомињу: „Велики Господин наш Свјатејши Патријарх Гаврило”, „Господин Високопреосвјачћенејши митрополит Алексиј”, „Господин наш Преосвјашћенејши Владимир, епископ мукачевско-пјашовски”.<sup>15</sup> Ову хронологију догађаја поменуо је и у званичним дописима патријарху Сергију (Страгородском, 1867–1944) и сам прота Ј. Сокаљ.<sup>16</sup> У исто време, крајем септембра 1944, о. Ј. Сокаљ је упознао АС РПЦ (з) у Бечу са насталом ситуацијом. АС РПЦ (з) је „примио ово к знању,” одговоривши посланицом АС СПЦ у којој се захвалио на указаном гостопримству и на бризи коју је тај имао о преосталим у земљи руским парохијама.<sup>17</sup>

Дакле, још пре одласка немачког окупатора, код руског свештенства преосталог у Београду појавила се идеја о томе да Београдска црквена заједница преостала у Србији након одласка чланова АС РПЦ (з) изађе из његове јурисдикције. Дефинитивни раскид са претходним стањем АС СПЦ је урадио тек након месец дана по инсталацији нове власти. Руско православно свештенство у Београду и у осталој Србији релативно мирно је прошло филтрацију. Дан након ослобођења Београда био је ухапшен свештеник Цркве Свете Тројице о. Владимир (Рођанко, 1915–1999), али је пуштен следећег дана, након краћег информативног разговора са официром СМЕРШ-а. Поред њега, сличне краће информативне разговоре очекивале су и друге руске свештенике у Београду.<sup>18</sup>

15 Архив Југославије (АЈ), фонд 144, 11-197, 3.

16 Виктор Косик, *Русская церковь в Югославии (1920–1940-е гг. XX в.)*, Москва 2000, 147.

17 Михаил Шкаровский, „Архиерейский Синод Русской Православной Церкви за границей и русская церковная эмиграция в Югославии после окончания второй мировой войны (в 1945-1950-х гг.)”, *Христианское чтение*, 6 (2015), 219–272.

18 Владимир Мошин, *Воспоминания*, Осташков, 2012.

У том смислу, 14/27. новембра 1944. донесене су две одлуке. Прва, бр.1.428/зап. 166, односила се на укидање повлашћеног статуса РПЦ (з) на подручју Југославије формираног одлуком АС СПЦ бр. 31. од 18/31. августа 1921. Друга битна одлука, донесена истог дана (бр. 1.550/зап. 167), регулисала је богослужење у руским црквама, где је требало да буду комеморисана два црквена поглавара, „Његова светлост патријарх српски Гаврило” и „Његово Високопреосвештенство Митрополит Алексиј, местобљуститељ патријаршијског престола”. Ова одлука била је „привременог карактера докле се то питање не регулише споразумно између Српске и Руске Патријаршије”. Председник АС СПЦ и заменик патријарха митрополит Јосиф ускоро је добио позив на устоличење патријарха Алексија (Симанског, 1877–1970), с тим да је са њим путовао и о. Ј. Сокаљ.<sup>19</sup> У склопу те посете потегло се једно за узajemне односе битно питање. Радило се о молби СПЦ (з) према РПЦ МП да се обнови пракса „црквених подворја” – специфичних црквених представништава. На молбу СПЦ било је тешко одговорити позитивно јер је Црква Кира и Јована на Сољанки у Москви била срушена од стране бољшевика 1934 (у одговору су навели да се радило о немачком бомбардовању 1941). РПЦ МП могла је само да обећава један од храмова у будућности. С друге стране, на овај начин могло је да се реши осетљиво питање руских црквених заједница у Србији.<sup>20</sup> Према извештају који је о. Ј. Сокаљ написао у априлу 1945. на име местобљуститеља патријаршег митрополита Алексија, крајем 1945. Руска православна црква имала је након повлачења једанаест парохија (у Београду, Земуну, Панчеву, Петровграду, Белој Цркви, Новом Саду и Сарајеву), два манастира (женско Леснинско монашко сестринство у Београду и Руско монашко братство Светог Крста у Земуну), 20 свештеника, 15 монаха, 32 монахиње и око три хиљаде сталних парохијана уписаних у књиге парохија<sup>21</sup>. В. Мајевски је такође потврдио ове податке.<sup>22</sup>

Одлуку о преласку у састав РПЦ (з) руска православна заједница у Београду донела је саборно 11. априла 1945 – уз учешће свештенства и истакнутих чланова парохијалне заједнице. Једногласном одлуком, прота Јован Сокаљ, који се тек вратио из Москве, био је овлашћен да се „Московском

19 *Русская православная церковь в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.: Сборник документов*, Москва 2009, 368–369.

20 АЈ, фонд 144, 11-197, 4.

21 Государственный архив Российской Федерации (ГА РФ), фонд 6991 Совет по делам религий при Совете Министров СССР, опись 1 Совет по делам Русской православной церкви при Совете Министров СССР. 1943-1965 гг., д. 18, Материалы по православной церкви в Сербии, 23об.

22 Михаил Шкаровский, „Архиерейский Синод Русской Православной Церкви за границей и русская церковная эмиграция в Югославии после окончания второй мировой войны (в 1945-1950-х гг.)”, *Христианское чтение*, 6(2015), 219–272.

патријарху Алексију упутити акт са молбом да се руска београдска црква, заједно са гробљанском Иверском капелом, укључи у састав руског подворја у Београду.” У истом акту Београдска црквена општина, износећи моралне и формалне разлоге, молила је московског патријарха да прими под своју јурисдикцију и целу руску београдску црквену општину. Истог дана црквени одбор упутити је и молбу на име митрополита Јосифа у којој се РПЦ захвалила за покровитељство и замолила за благослов за прелазак у јурисдикцију РПЦ МП. У Београд је у сврху отварања подворја РПЦ стигао епископ кировоградски Сергије (Ларин, 1908–1967). Изнео је јавно потребу да се формира руско подворје и да у њега пређе руска београдска заједница на седници АС СПЦ и на литургији у Саборној цркви 15. априла 1945.<sup>23</sup> Ово је била прва званична визита представника РПЦ МП у иностранству од времена Грађанског рата и Револуције.<sup>24</sup> На основу овлашћења патријарха Алексија, епископ Сергиј потврдио је 19. априла 1945. Јована Сокала као пароха Цркве Свете Тројице и намесника свих руских црквених општина у Југославији, уз дужност да прима преостале клирике у земљи и лаике РПЦ (з) у РПЦ МП кроз чин покајања. По административним питањима подворје је требало да се обраћа у Москву, а по канонским епископским потребама – као и пре – епископу Владимиру (Рајићу) мукачевско-прашовском. АС СПЦ био је обавештен од њега 21. априла 1945. о истом догађају – преласку београдске руске православне заједнице у састав РПЦ МП, и то у састав Руског подворја у Београду. Још један допис тичао се молби да епископ Владимир настави са помоћу у канонским питањима: о благослову за погреб самоубица, у брачним питањима, при склапању брака током поста, по питању св. Мира и св. антиминос. После повратка у земљу патријарха Гаврила специфични статус Руског подворја био је још једном потврђен у току личне аудијенције у коју је патријарх примио другог дана по доласку у земљу делегацију руске православне заједнице у Београду.<sup>25</sup> На тај начин руска православна заједница у Београду у саставу неколико парохија и два манастира деловала је у новим околностима у саставу РПЦ стабилно.<sup>26</sup>

Наравно, ово „стабилно” било је релативан појам. На пример, у априлу 1945, док се београдска православна заједница претварала у Подворје РПЦ

23 Сергей Савинский, „Пятнадцать дней в Югославии”, *Журнал московской патриархии*, 6 (1945), 18–28.

24 Андрей Кострюков, Наталья Кривошеева, „Новые документы к жизнеописанию архиепископа Сергия (Ларина). Воспоминания епископа Василия (Родзянко) и М. Е. Губонина”, *Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия 2: История. История Русской Православной Церкви*, 30 (2009), 123–150.

25 АЈ, фонд 144, 11-197, 6-7

26 Лев Парийский, „О пребывании московской делегации в Белграде в феврале–марте 1946 г. (Из доклада Л. Н. Парийского Святейшему Патриарху Алексию)”, *Журнал московской патриархии*, 5 (1946), 37–44.



МП, значајни део руских емиграната био је у логорима у Банату. Према успоменама свештеника Владимира Рођанка, чим је епископ Сергиј чуо за страдање руских емиграната у логору у Банату, одмах је интервенисао у њихову заштиту преко совјетског посланства, чије је мешање допринело њиховом ослобођењу. С друге стране, и клирици Цркве Свете Тројице нису били ван удараца репресија, што је натерало и њих и остале клирике и лаике да пређу у састав РПЦ МП уз чин покајања (после раскола), што многим од њих није било по вољи.<sup>27</sup> Нови статус давао је заштитну могућност да и даље опстану као православна заједница. Ово стање додатно се учврстило за време одласка патријарха Гаврила у Москву на свечаности поводом 500-годишњице аутокефалности РПЦ. Током боравка у СССР-у Антиохијска, Српска и Бугарска црква су добиле подворја у Москви. Том приликом патријарх Гаврило у име СПЦ је добио 17. јула 1948. Храм Светог Петра и Павла код Јауских врата.<sup>28</sup> Ипак, у условима сукоба ИБ јеромонаху Прохору (Јакшићу), изабраном од стране СПЦ за намесника Подворја, није била издата совјетска виза, а југословенске власти нису дозволиле избор другог намесника.<sup>29</sup>

Конфликт је скоро докрајчио руску православну заједницу у Југославији. Почетком 1949. у ФНРЈ живело је више клирика благочинија РПЦ МП. Већином су били концентрисани у Београду и његовој околини: свештеници Цркве Свете Тројице на Ташмајдану (Ј. Сокаљ, В. Некљудов, В. Тарасјев), свештеник руске цркве у Инвалидском дому С. Ноаров (био је екстраординарни свештеник Цркве Свете Тројице), протођакон Цркве Свете Тројице Александар Качински, свештеник Цркве Светог арханђела Михаила и Гаврила у Земуну В. Лепорински, свештеник руске цркве у Панчеву Макариј Матвејенко (1869–?), истакнути иконописац архимандрит Антониј (Бартошевић, 1910–1993), игуман руског манастира у Земуну Лука (Родионов) и духовник манастира Феофан (Шишманов, ?–1987), игуманија руског женског манастира настањеног у просторијама бившег руског студентског дома у улици Војводе Миленка 39. Нина (Косаковска), два духовника овог манастира, игуман Тимолај (Пастухов, 1878–1959) и јеромонах Никанор (Бељаков, 1885–1978) и неколико монаха и монахиња. Даље од Београда вршили су свештеничку службу свештеник руске Цркве Светог архангела Михаила у Зрењанину Алек-

27 Андрей Кострюков, Наталья Кривошеева, „Новые документы к жизнеописанию архиепископа Сергия (Ларина). Воспоминания епископа Василия (Родзянко) и М. Е. Губонина”, *Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия 2: История. История Русской Православной Церкви*, 30 (2009), 129.

28 „Передача подворий автокефальным православным церквям”, *Журнал московской патриархии*, 8 (1948), 66–67.

29 Тек 1999. године, указом Патријарха Алексија II, Храм Светих апостола Петра и Павла поново је претворен у представништво СПЦ, а фактички ово се десило тек 2002, почетком служења у Подворју архимандрита Антонија (Пантелића).

сандар Мирошниченко (1878–1964), свештеник руске Цркве Светог Јована Богослова у Белој Цркви Никон Веселовски (1894–1949) и свештеник руске цркве у Сарајеву Алексеј Крижко (1885–?).

У периоду ИБ руска емиграција се нашла под посебним околностима. Нестајање руске емиграције дешавало се у атмосфери страха и прећуткивања: „Далеко највећи део тих особитих суграђана – дакако и наставника – спаковао се и отишао некако изненада, биће почетком 50-их година. Говорило се: 'Иселили су се', у пола гласа: 'Исељени су', шапатам: 'Протерани су'...”<sup>30</sup>

Судбина припадника руског клира који су се нашли на ударцу репресивног апарата од краја 1948. била је посебно тешка. Ученици школе права Г. Г. Јагоде и Н. И. Жежова, који су учили свој занат на универзитетима Л. П. Берије, организовали су представу у стилу у којем су се обично организовала и друга „отворена суђења” против неистомишљеника у СССР-у и другим земљама Источне Европе. Убедљива комбинација истина и неистина, уз психолошки притисак пажљиво одабране структуре осуђених лица, удаљавала је ове процесе од правде, закона и правосуђа. Мешајући неистомишљенике са људима који су стварно вршили шпијунажу у корист страних држава, припадници ове правосудне школе на дуже стазе чинили су неуверљивим оптужбе против свих лица која су успели да осуде. Материјали са Сарајевског процеса, који је трајао 1–9. децембра 1949, били су објављивани у дневним новинама, и то под насловом „Суђења шпијунско-диверзантској групи Алексеја Крижка”. А. Кришко је водио најмању и најдаљу од Београда руску парохију која се налазила у приватној згради (Деспићева 6).<sup>31</sup> Накарадна пародија на правосуђе није успела да докаже везе оца Алексеја (Кришка) са Гестапом, али он је на крају осуђен на једанаест и по година само због „пропаганде против ФНРЈ и достављања лажних извештаја совјетској обавештајној служби чиме је служио информбировској пропаганди”. Заправо, радило се о томе да је примио совјетско држављанство и свесрдно је желео да се врати у Русију, где је оставио 1918. жену и сина. Био је у сталној преписци са Владиславом Некљудовим, коме је детаљно писао о бесомучном малтретирању Руса у Сарајеву од стране локалних власти. Због ове преписке био је ухапшен и вишедеценијски наставник веронауке у београдској Првој руско-српској гимназији (1927–1944), свештеник Цркве Свете Тројице на Ташмајдану, протојереј Владислав Некљудов. Он је преминуо у затвору за време испитивања. Власти су званично објавиле да је извршио самоуби-

30 Андреј Митровић, *Противљање Клио. Огледи о теоријском у историографији*, Београд, 1996, 93.

31 Ростислав Полчанинов, „Руски православни приход в Сараеве”, *За свободную Россию*, 107 (2009).

ство.<sup>32</sup> Веома индикативан је био и однос јавности према овом суђењу. У приватном разговору с првим секретаром посланства СССР-а у ФНРЈ А. М. Зубовим, патријарх Српске православне цркве Гаврило (Дожић, 1881–1950), својом иницијативом прешао је на сарајевски антисовјетски процес и назвао га је богохуљењем: „У новинама је писано да се свештеник Некљудов обесио. У ово не можемо не само да верујемо, већ је грех о томе и мислити. Некљудов је био врло чврст и поштен човек. Крижко је био такође добар човек. Он је волео народ, и народ га је такође волео. Зато су га и осудили на дуге године.”<sup>33</sup>

Сличан став имало је и подворје Руске православне цркве (РПЦ) у Београду: „Првог дана објављено је да је поп Некљудов извршио самоубиство у самици. Било је јасно да несаломив отац Владислав није пристао да призна лажне оптужбе и убијен је у Титовој тамници.”<sup>34</sup> У документима совјетског Совјета по питањима религија уз Совјет министара СССР-а сачувани су трагични извештаји о овом догађају. Према извештају свештеника Јована Сокаља, начелнику Међународног одсека (ОВЦС) РПЦ МП митрополиту крутичком Николају (Јарушевићу, 1892–1961), В. Некљудов је био ухапшен због жеље да се обрати совјетској амбасади са молбом да подржи недужно ухапшене руске емигранте у Сарајеву, што је радио на молбу свог пријатеља свештеника Алексеја Кришка. Ова намера је била квалификована као шпијунски рад и „зато се њих двојица налазе у великој опасности.” Најзад, 9. децембра Ј. Сокаљ је саопштио: „У ноћи са 29. на 30. новембар погинуо је о. Владислав. То се догодило уочи његовог суђења у Сарајеву, где је послат из београдског затвора (...) преминуо је искључиво због свог поштења и лаковерности. Јасно је да таквом нису дозволили да иде на суђење. Био је одлучан, храбар и неустрашив; несебично волео Отацбину и остао јој одан до краја. Његова савест је била чиста, па се није плашио смрти.” Други свештеник РПЦ у Југославији, Владимир Рођанко, саопштио је у извештају патријарху Алексију I о погибији руског свештеника следеће: „Знам околности последњих минута протојереја о. Владислава Некљудова. Био је стављен у такав положај да је самим његовим појављивањем на суђењу требало да баци сенку на Руску мајку цркву и да изазове непријатељство између ње и Српске цркве. Одлучио је да да свој живот за своје пријатеље и то је учинио без оклевања. Самоубиством су назвали оно што црква крунише мученичким венцем, јер то није био

32 „Суђења шпијунско-диверзантској групи Алексеја Крижка”, *Политика*, 10. децембра 1949.

33 *Советский фактор в Восточной Европе 1944–1953. Документы. Т. II (1949–1953)*, отв. ред. Т. В. Волокитина, Москва, 2002, 237.

34 Андреј Тарасјев „Руски црквени хорови и хоровађе у Београду : (1920–1970)”, *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*, 55 (2016), 107–128.

чин очајања или неверја, већ, напротив, свесна жртва за цркву, веру и истину. Последње тренутке оца Владислава нико од његових затворских другова уопште није видео лично.”<sup>35</sup>

„Сарајевски процес” у децембру 1949. био је вођен против лица везаних за цркву, оних који су били укључени у државни апарат пре 1944. и других „бивших”, а био је вођен ван политичког центра земље. Његову конотацију појачао је „Београдски процес” који је вођен у августу 1951.<sup>36</sup> Под притиском државног апарата, око половине преосталих у земљи руских емиграната напустило је земљу, одлазећи на Запад или на Исток. Одлазак на Запад био је лакши јер је то био правац који је одобравало руководство ФНРЈ. У исто време и совјетско руководство чинило је све да емигранти не стигну у Русију, забрањујући посланству да им даје улазне визе у СССР (чак и совјетским држављањима). Свештеник из Зрењањина А. Мирошниченко отишао је у Француску. Отишао је 1950. преко Трста у САД ђакон Цркве Свете Тројице Александар Качински. Исте, 1950. године, протерани су из земље чланови Руског црквеног хора: Марина Круг, Јекатерина Алексејева, Григориј Иванович. Преминуо је у тешким животним околностима 1949. свештеник Никон Веселовски, којег је сменио свештеник Лав Шепељ (1879–1968). Протерани су из ФНРЈ игуман Лука (Родионов) и јеромонах Феофан (Шишманов), који су били на челу руског манастира у Земуну.<sup>37</sup> Отишао је у Швајцарску, јер није дочекао визу у СССР и био је приморан да иде на Запад, најбистрији руски монах и иконописац Антониј (Бартошевић).<sup>38</sup> У Француску са својим духовницима су отишле сестре женске леснинске монашке заједнице након смрти своје игуманије Нине, која је узалудно до самог краја чекала дозволу на повратак у СССР. Отишли су у САД архимандрит Лука (Родионов) и јеромонах Феофан (Шишманов).<sup>39</sup> У СССР је успео да се врати 1956. само на слободу пуштен свештеник А. Крижко, кога је тамо чекала супруга коју он није видео од 1918. и одрасли син, који је том тренутку већ био научник – хемичар<sup>40</sup>.

35 Виктор Косик, *Русская церковь в Югославии (1920–1940-е гг. XX в.)*, Москва 2000, 163–164.

36 Државни архив Србије (ДАС), фонд БИА, III-98, Савченко Игор, s. d., л. 7.

37 Андреј Тарасјев „Руски црквени хорови и хоровађе у Београду : (1920-1970)”, *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*, 55 (2016), 107–128; Алексеј Арсењев, „Руска емиграција и црквено појање у Србији: 1920-1970. године”, *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*, 55 (2016), 129 – 174

38 Михаил Шкаровский, „Архиерейский Синод Русской Православной Церкви за границей и русская церковная эмиграция в Югославии после окончания второй мировой войны (в 1945-1950-х гг.)”, *Христианское чтение*, 6(2015), 219–272.

39 Религиозная деятельность Русского Зарубежья: библиографический справочник, <http://zarubezhje.narod.ru/> доступ 22. 03. 2023.

40 Алексей Арсењев, „Русская эмиграция в Боснии и Герцеговине (1919–1990-е гг.)”,

Отишао је у СССР у јек репресија против „присталица Истока” и настојатељ Цркве Свете Тројице протојереј Јован Сокаљ, који је био протеран у СССР 1950, док је старешинство ове цркве преузео протојереј Виталије Тарасјев, који је то и остао све до 1974. године. Његов положај био је врло тежак. У току целе 1950. примио је само три телеграма од РПЦ МП, које је потписао епископ Николај (Јарушевић), начелник Међународног одсека (ОВЦС) РПЦ МП. Први телеграм је потврдио његово постављење за новог настојатеља Руског подворја, други је био одговор на честитку поводом имендана патријарха Алексија, а трећи је био одговор на тражење благослова за пострижење у монашки чин Александра Холујског.<sup>41</sup> Наравно, ово „даљинско управљање” није могло да потраје за руску православну заједницу у Југославији и дошло је до споразума између СПЦ и РПЦ МП о укидању њене посебности (осим Руског подворја, у чији састав је улазила Црква Свете Тројице и Иверска капела на Новом гробљу). Начелник Међународног одсека (ОВЦС) РПЦ МП Николај (Јарушевић) упутио је на основу новембарске одлуке Архијерејског синода РПЦ МП – даље АС РПЦ МП – у децембру 1954. писмо АС СПЦ о томе да све руске богомоље у Југославији, осим Цркве Свете Тројице и Иверске капеле, могу прећи у надлежност СПЦ. АС СПЦ је у мају 1955. са задовољством прихватио овај чин својом одлуком. Процес се одвијао 1955–1957. уз сарадњу у примопредаји протојереја Виталија Тарасјева. Парохије у Сарајеву и Новом Саду су биле укинуте, а остале су прешле под јурисдикцију СПЦ. Узајамну сагласност и обострано задовољство овим чином озваничила је размена високих црквених посета – патријарха Викентија II (Проданов, 1890–1958) Москви (1956), и патријарха Алексија I Београду (1957).<sup>42</sup> Југословенски држављани руског порекла представљали су све до краја постојања монопартијске Југославије непожељну националну заједницу (биле су забрањене све врсте руског културног или језичког удруживања и пожељна је била што бржа асимилација). У овим околностима број руских православних верника и парохија (ма под чијом да су били управом) брзо се топио.

Смрћу руских свештеника, црква у Земуну била је затворена (после смрти Виталија Лепоринског 1959. приход у Земуну је преузео свештеник Михаил Котљаревски, који је умро 1972). Руска црква у Бечкереку изгубила је руског свештеника и парохијане и зато је од 1973. прекинула са служењем по руским обичајима. Средином деведесетих изгубила је руске парохијане

---

*Ежегодник Дома Русского зарубежья им.А.Солженицына*, 2011, 140–169.

41 АЈ, фонд 144, 11-197, 7.

42 Любомир Попович, „Значение церковных визитов на высшем уровне между Русской и Сербской православными церквями во второй половине 1950-х гг. в восстановлении отношений между СССР и Югославией”, *Русский Сборник: Исследования по истории России: архивные находки и источниковедение. Т. XXX*, Москва 2021, 743–766.

последња руска црква у Србији у оквиру СПЦ у некадашњој престоници руског школства у Србији – у Белој Цркви. Последњи трзај ове заједнице било је уређење руске парцеле на старом православном гробљу у Белој Цркви, завршено уз подршку руских емиграната из целог света.. Ипак, и тамо је зуб времена чинио своје. Црква Свете Тројице на Ташмајдану била је под Подворјем РПЦ МП и сачувала је своју „руску душу” захваљујући свештеничкој породици Тарасјев: Виталија Тарасјева 1974. сменио је његов син Василиј Тарасјев (1932–1996), а њега је 1996. наследио унук Виталиј (1966–), садашњи свештеник руске Цркве Свете Тројице. Живот савремене руске заједнице у Београду незамислив је без овог центра руског православља у Србији. Од 1973. до данас овде се поново окупљају деца парохијана на божићну јелку, а за Ускрс се служи руска „јутрења служба” у поноћ.<sup>43</sup>

#### ИЗВОРИ

- Архив Југославије (АЈ), фонд 144 Савезна комисија за верска питања
- Государственный архив Российской Федерации (ГА РФ), фонд 6991 Совет по делам религий при Совете Министров СССР
- Државни архив Србије (ДАС), фонд БИА
- Музей града Београда, ЗиБ 1918–1941, И2-1-2164, Плакат „Как уничтожить коммунизм в России и спасти её”, 8 января 1940.
- *Русский бюллетень*, 1941.
- *Политика*, 1949.
- *Журнал московской патриархии*, 1945–48.

#### ЛИТЕРАТУРА

- Арсеньев Алексей, „Русская эмиграция в Боснии и Герцеговине (1919–1990-е гг.)”, *Ежегодник Дома Русского зарубежья им.А.Солженицына*, 2011, 140169.
- Арсеньев Алексей, *Русская эмиграция в Сремских Карловцах*, Сремские Карловцы, 2008.
- Арсењев Алексеј, „Руска емиграција и црквено појање у Србији: 1920–1970. године”, *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*, 55 (2016), 129–174.
- *Белоемигранција у Југославији, 1918–1941*, Књига I и II, Београд 1955.

43 Михаил Шкаровский, *Русская и Сербская Православные Церкви в XX веке (история взаимоотношений)*, Санкт-Петербург 2016.

- Јовановић Мирослав, „Свештеник и друштво: ето пароле – Руска православна загранична црква на Балкану 1920–1940”, *Токови историје*, 3–4 (2005), 67–100.
- Косик Виктор, *Русская церковь в Югославии (1920–1940-е гг. XX в.)*, Москва 2000.
- Кострюков Андрей, Кривошеева Наталья, „Новые документы к жизнеописанию архиепископа Сергия (Ларина). Воспоминания епископа Василия (Родзянко) и М. Е. Губонина”, *Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия 2: История. История Русской Православной Церкви*, 30 (2009), 123–150.
- Маевский Владислав, *Иверская Богоматерь на Афоне, в Москве и Белграде: (историко-догматический эскиз)*, Белград 1932.
- Маевский Владислав, *Русские в Югославии. Взаимоотношения России и Сербии, т. 1 и 2*, Нью-Йорк 1966.
- Митровић Андреј, *Пропитивање Клио. Огледи о теоријском у историографији*, Београд, 1996.
- Мошин Владимир, *Воспоминания*, Осташков, 2012.
- Неклюдов Владислав, „Церковная жизнь русских в Югославии”, *Часовой*, 236–237 (1939), 10–13.
- Пилиповић Радован, „Момчило Ђујић и Василије Шурлан – два антипода у свештеничким мантијама”, *Гласник Удружења архивских радника Републике Српске*, 3 (2011), 339–356.
- Полчанинов Ростислав, „Русский православный приход в Сараеве”, *За свободную Россию*, 107 (2009).
- Попович Любомир, „Значение церковных визитов на высшем уровне между Русской и Сербской православными церквями во второй половине 1950-х гг. в восстановлении отношений между СССР и Югославией”, *Русский Сборник: Исследования по истории России: архивные находки и источниковедение. Т. XXX*, Москва 2021.
- Пузовић Владислав, „Викентије Флоријанович Фрадински – историчар Цркве”, *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати. Зборник радова*, 13 (2013), 105–116.
- *Русская православная церковь в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: Сборник документов*, Москва 2009, 368–369.
- *Русский корпус на Балканах во время II Великой войны: 1941–1945: Воспоминания соратников и документы. Сб.2*, Санкт-Петербург 1999.
- *Советский фактор в Восточной Европе 1944–1953. Документы. Т. II (1949–1953)*, отв. ред. Т. В. Волокитина, Москва, 2002, 237.

- Тарасјев Андреј, „Руски црквени хорови и хоровање у Београду : (1920–1970)”, *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*, 55 (2016), 107–128.
- Шкаровский Михаил, „Архиерейский Синод Русской Православной Церкви за границей и русская церковная эмиграция в Югославии после окончания второй мировой войны (в 1945-1950-х гг.)”, *Христианское чтение*, 6 (2015), 219–272.
- Шкаровский Михаил, „Возникновение РПЦЗ и религиозная жизнь эмигрантов в Югославии”, *Христианское чтение*, 4 (2012), 106–193.
- Шкаровский Михаил, „Духовенство Русского корпуса в Югославии в 1941–1945 годах”, *Вестник церковной истории*, 2008 (1).
- Шкаровский Михаил, „Русская церковная эмиграция в Югославии: 1920–1930-е годы”, *Новый журнал*, 259 (2010).
- Шкаровский Михаил, *Русская и Сербская Православные Церкви в XX веке (история взаимоотношений)*, Санкт-Петербург 2016.
- Шкаровский Михаил, *Русская Церковь и Третий рейх*, Москва 2010.

*Alexey Timofeev*

*The Most Difficult Decade in the Life of the Russian Orthodox Community  
in Belgrade (1944–1954)*

*Summary*

Russian Orthodox believers began coming to Belgrade after the liberation of the city in the autumn of 1918, but the main wave arrived in 1920, and in the autumn of same year, Russian Belgrade church community actually started functioning. In parallel with this process, the life of the Russian Orthodox community hierarchy in the Kingdom of the SCS began forming, and the creation of the ROCOR took place. Thus, since 1921, the Kingdom of the SCS has become the centre of the ROCOR. At the end of the German occupation during the World War II, the Russian bishops of ROCOR, fearing the arrival of the Red Army, decided to leave the country—which they did on September 7, 1944.

The decision of a part of the congregation and the Belgrade clergy to remain in Belgrade, despite the threat of the Red Army, the one they fought in the Civil War and from which they fled into exile, was not accidental. The ranks of the clergy and parishioners of the Holy Trinity Church included a number of the so-called “Leftists”.

In the Archive of Yugoslavia, Fund of the Federal Commission for Religious Affairs (No. 144), folder 11, descriptive item 197, there is a very interesting document reflecting further development of events, which resulted in the great evolution, which Russian Church community in Serbia has made in less than a year: from part of the ROCOR to a part of the SOC, to a part of the sister ROCMP. At the end of 1944, after leaving the ROCOR, the Russian Orthodox community in Yugoslavia had 11 parishes (in Belgrade, Ze-



mun, Pančevo, Petrovgrad, Bela Crkva, Novi Sad and Sarajevo), 2 monasteries (the female Lesna monastic sisterhood in Belgrade and the Russian monastic brotherhood of the Holy Cross in Zemun), 20 priests, 15 monks, 32 nuns and about 8,000 regular parishioners registered in the parish registers. The decision to join the ROCMP was made by the Russian Orthodox community in Belgrade in Parliament on April 11, 1945. Thus, the Russian Orthodox community in Belgrade managed to remain quite stable while adapting to the new circumstances. Of course, this “stability” was a relative concept. In April 1945, when the Belgrade Orthodox community was transformed into a metochion of the ROCMP, a significant part of Russian emigrants were imprisoned in state security camps in Banat.

During the IB conflict, Russian emigration found itself in a specific situation. The disappearance of the Russian emigration took place in an atmosphere of fear and silence. The fate of Russian clergy’s representatives who suffered from the repressive apparatus was especially difficult. Under pressure, about half of the remaining Russian emigrants left the country heading west or east. After the reconciliation of the two authoritarian regimes, the ROCMP transferred its rights over the Russian Orthodox community in Yugoslavia to the sister SOC. Yugoslav citizens of Russian origin represented an undesirable national minority until the end of the single-party Yugoslavia. Under these conditions, the number of Orthodox believers and parishes was rapidly dwindling. Only the Church of the Holy Trinity in Tašmajdan and the Iviron Theotokos Chapel at the New Cemetery survived, remaining the metochion of the ROCMP in Belgrade.

*Алексей Тимофеев*

*Самое тяжелое десятилетие в жизни русской православной общины  
Белграда (1944–1954 гг.)*

*Резюме*

Русские православные стали приезжать в Белград после освобождения города осенью 1918 г., но основная их волна прибыла в 1920 г., а осенью того же года фактически начала функционировать русская белградская церковная община. Параллельно с этим процессом происходило оформление жизни иерархии русской православной общины в Королевстве СХС и создание РПЦ(З). Благодаря этому с 1921 года Королевство СХС превратилось в центр РПЦ(З). По окончании немецкой оккупации в годы Второй мировой войны русские архиереи решили покинуть страну, опасаясь прихода Красной Армии, что они и сделали 7 сентября 1944 года.

Решение части паствы и белградского духовенства остаться в Белграде, невзирая на угрозу со стороны «красных», с которыми они воевали в Гражданскую войну и от которых бежали в эмиграцию, не было случайным, ибо в рядах клира и прихожан храма Св. Троицы имелись т. н. «левые».

В Архиве Югославии в фонде Федеральной комиссии по делам религий (№ 144), в папке 11, описательная единица 197 имеется очень интересный документ, отражающий дальнейшее развитие событий, в результате которых Русское церковное сообщество в Сербии менее чем за год совершило существенную эволюцию: от части РПЦ(З) к части СПЦ, к части сестринской РПЦ (МП). На конец 1944 г., после

выхода РПЦ, 11 приходов (в Белграде, Земуне, Панчево, Петровграде, Бела-Цркве, Нови-Саде и Сараево), 2 монастыря (женское Леснинское монашеское сестричество в Белграде и Русское монашеское братство Креста Господня в Земуне), 20 священников, 15 монахов, 32 монахини и около 8 тысяч постоянных прихожан, зарегистрированных в приходских книгах. Решение о вступлении в РПЦ (МП) было принято русской православной общиной в Белграде в парламенте 11 апреля 1945 г. Таким образом, русская православная община в Белграде относительно стабильно приспособилась к новым обстоятельствам. Конечно, эта «стабильность» была понятием относительным. В апреле 1945 года, когда Белградская православная община трансформировалась в Подворье РПЦ МП, значительная часть русских эмигрантов находилась в лагерях в Банате.

В период кризиса вокруг ИБ русская эмиграция оказалась в особых условиях. Исчезновение русской эмиграции происходило в атмосфере страха и молчания. Особенно тяжелой была судьба представителей русского духовенства, пострадавших от репрессивного аппарата. Под давлением властей около половины оставшихся русских эмигрантов уехали из страны на запад или на восток. После примирения двух авторитарных режимов РПЦ МП передал свои права в отношении русской православной общины в Югославии сестринской СПЦ. Югославские граждане русского происхождения представляли нежелательное национальное меньшинство до конца существования однопартийной Югославии. В этих условиях число православных верующих и приходов стремительно таяло. Уцелели только церковь Святой Троицы на Ташмайдане и Иверская часовня на Новом кладбище, оставшиеся Подворьем РПЦ МП в Белграде.